

تحلیل عوامل موثر بر مطالبات معوق شعب بانک صادرات استان قم و راهکارهای کاهش آن

رسول ثانوی فرد^۱، محمد رضا فروزنده^۲

^۱ استادیار گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، گروه مدیریت بازرگانی، قم، ایران
^۲ دانشجوی دکترای مدیریت بازرگانی-بازاریابی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، گروه مدیریت بازرگانی، قم، ایران

نام نویسنده مسئول:

محمد رضا فروزنده

چکیده

هدف پژوهش بررسی تاثیرگذاری عوامل و متغیرهای مختلف بر مطالبات معوق بانکی در شعب بانک صادرات استان قم و ارائه راهکارهایی جهت کاهش معوقات بانکی است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش توصیفی-علی بوده است. جامعه آماری پژوهش کلیه پرونده های مطالبات معوق در شعب بانک صادرات استان قم (۳۱ شعبه) در دامنه زمانی ۱۳۸۹-۱۳۹۴ می باشد که از هر شعبه سه پرونده به صورت تصادفی انتخاب و در مجموع ۹۳ مشاهده مورد بررسی قرار گرفت. در جمع آوری داده های تحقیق از دو روش کتابخانه ای و اسنادکاوی (بررسی پرونده های تسهیلات اعتباری) استفاده گردید. مدل آماری که در این پژوهش به کار برده شده، مدل رگرسیون است که برای مشخص کردن تاثیر متغیرهای مستقل بر مطالبات معوق به کار برده شد. داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار Excel محاسبه و با نرم افزار Eviews مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. یافته های پژوهش نشان می دهد معدل موجودی شش ماهه حساب جاری، داشتن چک برگشتی، سابقه افتتاح حساب جاری، سابقه اعتباری مشتری، مبلغ تسهیلات و نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد. زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، نوع وثیقه ارایه شده و حجم گردش بستانکار حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر ندارد.

کلمات کلیدی: مطالبات معوق، بانک صادرات، استان قم.

مقدمه

مطالبات معوق را می توان یکی از بزرگ ترین مشکلات بانک ها و موسسات مالی دانست که متأسفانه در کشور ما رقم بسیار بالایی دارد. تحقیقات و مطالعات بسیاری از سوی کارشناسان اقتصادی و دست اندرکاران انجام شده تا علل و عوامل ایجاد و موانع وصول مطالبات معوق ریشه یابی و شناسایی و راهکارهایی جهت پیشگیری یا رفع آن ارایه شود. مقوله مطالبات به عنوان یک معلول ، موضوع بسیار مهمی است که بخش عمده ای از منابع بانک ها را درگیر و به خود اختصاص داده است (محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۷). وجود مطالبات معوق، تأثیرات بسیار منفی در چرخه منابع و مصارف شعب می گذارد، به طوری که، از منظر داخلی، هزینه های عملیاتی، راندمان کاری، سودآوری ، میزان خدمت به مشتریان، درجه بندی شعب، حقوق و مزایای کارکنان و سایر شاخص های کیفی شعب را به شدت تحت تأثیر قرار می دهد. از منظر بیرونی، موجب کندی چرخش نقدینگی در اقتصاد کشور، عدم اختصاص به موقع و بهینه منابع به شبکه تولید و صنعت، عدم رونق اشتغال و در نهایت رکود اقتصادی را به دنبال خواهد داشت و انباشته شدن مطالبات سررسید شده در سطح شعب روز به روز نگرانی ها را دوچندان می کند (تقی نتاج و نجف پور کردی، ۱۳۹۲، ص ۳).

در ایران بانک ها، بزرگترین نهاد مالی بوده و اعتبارات ، رگ حیاتی سیستم بانکی و تمام واحدهای اقتصادی می باشد. همچنین توزیع اعتبارات برای هر دو بخش فوق متاثر از سیاست های کلان اقتصادی، علی الخصوص در حوزه مالی و پولی هستند. از آنجا که بانک های کشور از لحاظ سرمایه اکثراً وابسته به بخش دولتی هستند، در نتیجه اولین توجه به منظور تامین منابع به سوی این بانک ها معطوف می شود. در شرایطی که بانک های دولتی از حمایت دولت برای جلوگیری از ورشکستگی برخوردارند، افزایش مطالبات معوق موجب عدم تحقق اهداف ارائه تسهیلات بانکی در جهت رشد اقتصادی کشور و اتلاف منابع محسوب می گردد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۴۴). در چند سال اخیر یکی از مهم ترین چالش های فراروی نظام بانکی کشور، سیر فزاینده مطالبات معوق بوده. این امر با توجه به بانک محور بودن بازار مالی و پولی کشور و برخورداری بانک ها از حدود ۹۰ درصد نقدینگی کشور، به یک چالش ملی مبدل شده است. افزایش مجموع مطالبات معوق در راستای افزایش تسهیلات اعطایی، نشان دهنده افزایش ریسک اعتباری بانک ها است. افزایش این نسبت در سال های مورد بررسی گویای وخامت ترازنامه بانک ها و عملکرد ضعیف بانک ها در مدیریت ریسک است که در شرایط خاص می تواند به بحران عظیم مالی در کشور منجر شود (کردبچه و پردل نوش آبادی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۸).

در هر سیستم اقتصادی پویا بخصوص بانک ها، گردش صحیح و سریع منابع و مصارف نمایانگر کارایی مطلوب روش های اجرایی بوده و وصول تسهیلات اعطایی در مدت زمان تعیین شده، مشخص کننده روش های صحیح بکارگیری منابع در جهت ایجاد تسهیلات لازم به منظور گسترش فعالیت های اقتصادی و تأمین منابع مورد نیاز بخش های مختلف تولیدی، بازرگانی، خدمات و صرف منابع بانک است. جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق در تسهیلات اعطایی و یا وصول آن ها به صورت بالقوه و بالفعل امکانات ایجاد درآمد جدید را افزایش داده و توان برنامه ریزی بانک را در صرف منابع و تحصیل درآمد، بالاتر خواهد برد (اکرامی و رهنما اسکی، ۱۳۸۸، ص ۱۹۷). بانکی که مطالبات معوق کمتری داشته باشد می تواند منابع آزاد شده خود را در سایر فعالیت های جدید سرمایه گذاری کرده و یا تعهدات بیشتری جهت پرداخت قبول نماید که به تبع این امر موجب افزایش توان برنامه ریزی بانک در رابطه با مصرف منابع و یا قبول تعهدات و تحصیل درآمد خواهد شد (رستمیان و طبعی، ۱۳۹۱، ص ۱۷۴).

علی رغم این که بانک ها سعی می کنند فعالیت اعطای اعتبارات را تحت نظارت داشته باشند اما هنوز بدهی های معوق از مسائل اصلی سیستم بانکی است. در واقع آن دسته از مطالبات بانک ها که سررسید آن ها فرا رسیده است، اما در موعد مقرر توسط مشتریان پرداخت نشده اند، به حساب مطالبات سررسید گذشته و در صورت تسویه نکردن در مهلت تعیین شده، به حساب مطالبات معوق انتقال می یابد. در عمل ایجاد چنین مطالباتی سبب خروج موقت یا دائمی قسمتی از منابع بانک از چرخه عملیاتی می شود و بانک را با مشکلات فراوانی روبه رو می کند (احمدیان و داوودی، ۱۳۹۱، ص ۱۱۷). به نظر می رسد در خصوص مطالبات معوق بانکی عوامل و متغیرهای مختلفی تأثیرگذار باشند. بنابراین برای مقابله با چنین مساله ای ضروری است عوامل و متغیرهای مرتبط شناسایی و تصمیمات لازم در خصوص آن ها اتخاذ گردد. از این رو مطالعه حاضر به مساله پژوهشی عوامل موثر بر مطالبات معوق بانک صادرات استان قم و راهکارهای بهبود آن پرداخته است. در واقع این پژوهش به دنبال پاسخ سوال زیر است: عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق شعب بانک صادرات استان قم چه می باشد و راهکارهای کاهش این مطالبات چیست؟.

ادبیات و پیشینه مطالعاتی پژوهش

مطالبات معوق نشان دهنده تعهداتی است که مصرف کننده تسهیلات ایفا ننموده است. مطالبات معوق می تواند شامل بخش های خصوصی و دولتی باشد که هر یک از آن ها ممکن است از منابع تسهیلات تکلیفی یا منابع عادی بانک استفاده نموده باشند و در

موعد مقرر نسبت به واریز اقساط خود اقدام ننموده است (رستمیان و طبسی، ۱۳۹۱، ص ۱۷۵). مطالبات به تعهداتی گفته می شود که متعهدان آن ها با وجود تعهدات و قراردادهای منعقد، به موقع و در سررسید نسبت به ایفای تعهدات اقدام نکرده اند. این مطالبات خود به دو دسته تقسیم می شوند (محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۸):

➤ **مطالبات سرفصل نشده:** که بانک آن ها را در سرفصل های معاملاتی و تسهیلاتی مربوطه نگهداری و صرفا روش های مسالمت آمیز و اقدامات مقدماتی را برای وصول آن ها اعمال می کند.

➤ **مطالبات سرفصل شده:** مطالباتی که بانک پس از اعمال روش های مسالمت آمیز و مقدماتی آن ها را به تناسب به سرفصل های مختلف منتقل می کند.

بررسی ها و مطالعات کارشناسان نشان داده است که مهم ترین عوامل ایجاد معوقات شامل موارد ذیل است (تقی نتاج و نجف پور کردی، ۱۳۹۲، ص ۴):

➤ کاهش نرخ رشد اقتصادی

➤ نوسان نرخ تورم

➤ کاهش کیفیت اطلاعات

➤ تضعیف مدیریت دارایی ها و بدهی ها.

در دیدگاهی دیگر، عوامل ایجاد و رشد مطالبات معوق را می توان ناشی از موارد زیر دانست (صفرپور، ۱۳۹۰، ص ۴):

۱- مشکلات ناشی از اعطای تسهیلات تکلیفی.

۲- مشکلات ناشی از کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی.

۳- مشکلات ناشی از عملکرد برخی بانک ها در اعطای تسهیلات.

۴- عدم اعتبار سنجی دقیق و عدم شناخت کامل از وضعیت مالی مشتریان.

۵- وجود قوانین و مقررات دست و پاگیر برای صدور اجرائیه.

۶- عدم وجود نظارت کافی بر اعطای تسهیلات.

۷- سایر عوامل.

به رغم تمامی موارد یاد شده، به نظر می رسد در افزایش بی سابقه مطالبات بانک ها از شخصیت هایی حقیقی و حقوقی، عوامل دیگری نیز دخیل باشند.

در خصوص مطالبات معوق بانکی مطالعات مختلفی از جنبه های گوناگون موجود است، برای تشریح مناسب تر مفهوم مورد بررسی در این قسمت به برخی مطالعات مشابه که در داخل و خارج از کشور انجام شده پرداخته می شود:

فاضلیان و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله ای به "شناسایی و اولویت بندی عوامل سیستماتیک و غیر سیستماتیک موثر بر افزایش مطالبات معوق در نظام بانکداری بدون ربا ایران" پرداختند. عوامل سیستماتیک و غیر سیستماتیک بسیاری بر افزایش مطالبات معوق موثر هستند که در این مقاله با بررسی منابع علمی سعی شده شناسایی شوند. در این مطالعه ابتدا حدود ۹۰ عامل به عنوان عوامل موثر شناسایی شدند و پس از تأیید و تکمیل با استفاده از نظرات خبرگان، بر اساس نتایج تحقیقات گذشته، قرابت مفهومی و نظرات متخصصان بانکی در ۸ دسته عوامل سیستماتیک و ۷ دسته عوامل غیر سیستماتیک دسته بندی شدند.

محمدزاده و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به "شناسایی و اولویت بندی موانع وصول مطالبات معوق بانکی با استفاده از مدل ترکیبی دیمتل شبکه ای و ویکور" پرداختند. جامعه آماری پژوهش شامل سیستم بانکی کشور و در تحقیق جاری محدود به بانک تجارت استان قزوین می باشد که شامل ۳۰ نفر از افراد خبره شاغل در بانک تجارت قزوین است. ابزار جمع آوری داده ها پرسشنامه بوده و ابزار مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده ها از بین روش های تصمیم گیری چند شاخصه گروهی (GMADM) انتخاب شدند که شامل تکنیک DEMATEL و روش VIKOR است. ۳ پرسشنامه تهیه گردید و ۱۴ مانع شناسایی شد که در بین آن ها، عدم اخذ ضامن معتبر با در اختیار داشتن وزن ۰.۸۵، در اولویت اول قرار گرفت و در اولویت بندی حوزه تسهیلات، تسهیلات کوتاه مدت در رتبه اول، تسهیلات میان مدت در رتبه دوم و تسهیلات بلند مدت در رتبه سوم قرار گرفتند.

سعیدی کلیشیمی (۱۳۹۳)، در مطالعه ای به "بررسی و تحلیل مطالبات معوق شبکه بانکی استان گیلان طی سال های (۱۳۹۲-۱۳۹۱): چالش ها و راهکارها" پرداختند. بررسی مطالبات معوق بانکی در استان گیلان در سال ۱۳۹۲ نشان می دهد تسهیلات اعطایی به میزان ۲۹،۷ درصد جذب سپرده ها به میزان ۲۲،۵ درصد و همچنین مطالبات معوق به میزان ۷۵،۴ درصد نسبت به سال ۱۳۹۱ رشد داشته است. ۷۲،۵ درصد از مطالبات معوق استان گیلان، مربوط به بانک های تجاری و ۲۷،۵ درصد مربوط به بانک های تخصصی

است. در میان بانک های استان نیز کم ترین معوقه در سال ۱۳۹۲ مربوط به بانک توسعه صادرات با ۰,۱ درصد سهم از کل مطالبات معوق استان می باشد.

کردیچچه و پردل نوش آبادی (۱۳۹۰) در مطالعه ای به تبیین "عوامل موثر بر مطالبات معوق در صنعت بانکداری ایران" پرداختند. برای این منظور از یک مدل پانل پویا برای یک نمونه شامل ۱۲ بانک کشور در طول دوره زمانی ۱۳۸۷-۱۳۸۱ استفاده شده است. نتایج این مطالعه نشان می دهد که کارایی عملیاتی، رفتار احتیاطی و نوع مالکیت بانک ها، متغیرهای تعیین کننده و معنادار در توضیح رفتار مطالبات معوق در نظام بانکی ایران هستند. به منظور استواری نتایج، مدل مورد بررسی با شاخص های جانشینی از شرایط اقتصاد کلان تخمین زده شده است. نتایج تخمین مدل های مختلف نشان می دهد که وضعیت اقتصاد کلان اثر معناداری بر مطالبات معوق در نمونه مورد بررسی داشته است.

اکرامی و رهنما اسکی (۱۳۸۸) در مطالعه ای به "بررسی عوامل موثر در مطالبات سر رسید گذشته و معوق بانک" پرداختند. این پژوهش از طریق بررسی برخی عوامل مرتبط با مطالبات سر رسید گذشته و معوق به منظور آرایه راهکارهایی جهت پیشگیری از ایجاد آن انجام شده است. در این راستا رابطه نه متغیر؛ معدل موجودی شش ماهه حساب جاری، داشتن چک برگشتی، سابقه افتتاح حساب جاری، زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، سابقه اعتباری مشتری، نوع وثیقه آرایه شده، حجم گردش بستانکار حساب جاری، مبلغ تسهیلات و نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی به عنوان متغیرهای مستقل پژوهش، با وضعیت بازپرداخت تسهیلات (معوق شدن در مقابل معوق نشدن)، به عنوان متغیر وابسته پژوهش بررسی شده است. داده های پژوهش از طریق بررسی پرونده های موجود در بانک تهیه، و با روش آماری رگرسیون لجستیک، تحلیل شده است. از مدل نهایی، می توان نتیجه گرفت با افزایش یک واحد در متغیرهای چک برگشتی، سابقه اعتباری و نسبت مبلغ به معدل موجودی، احتمال معوق شدن تسهیلات افزایش یافته و با افزایش یک واحد در حجم گردش بستانکار حساب جاری متقاضی، احتمال معوق شدن تسهیلات کاهش می یابد.

مسی و جونی (۲۰۱۳) در مطالعه ای به "اثر عوامل کلان اقتصادی در افزایش مطالبات معوق" پرداختند. این مطالعه در بین ۸۵ بانک در سه کشور ایتالیا، یونان و اسپانیا در دوره زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۸ انجام شده است. در این مطالعه متغیرهایی نظیر نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، نرخ بیکاری و نرخ بهره واقعی به عنوان متغیرهای کلان اقتصادی و متغیرهای بازده دارایی ها و تغییر در وام و نسبت ذخیره از سوخت شدن وام به کل وام ها را به عنوان عوامل خاص موثر بر افزایش مطالبات معوق در نظر گرفته و با استفاده از روش پانل به این نتایج دست یافتند که رشد تولید ناخالص داخلی و سودآوری دارایی های بانک با مطالبات معوق رابطه عکس دارد و با رشد نرخ بیکاری و نسبت ذخیره وام های سوخت شده به کل وام ها و نرخ بهره واقعی رابطه مستقیم دارد؛ یعنی با افزایش این نسبت ها مطالبات افزایش پیدا می کند.

احمد و تقدس^۱ (۲۰۱۳) در مطالعه ای به "بررسی تاثیر عوامل کلان اقتصادی بر روی افزایش مطالبات معوق" پرداختند. در این مطالعه ۹ عامل کلان اقتصادی (توسعه صادرات خارجی، تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، کاهش ارزش پول داخلی، شاخص قیمت مصرف کننده، افزایش تولیدات صنعتی، افزایش سرمایه گذاری خارجی، نرخ بیکاری و نرخ بهره) تاثیرگذار بر افزایش مطالبات معوق به صورت سری زمانی در دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۱ بررسی شدند. در این پژوهش پس از شناسایی مجموعه عوامل و دسته بندی شدت اثر آن ها تحلیل شدند که عوامل مورد بررسی کم و بیش تاثیرگذار بر مطالبات معوق می باشند.

لوزیس و همکاران^۲ (۲۰۱۱) در مطالعه ای به "تعیین کننده های انواع مطالبات معوق در نظام بانکی یونان" پرداختند. این فرضیه مطرح می باشد که عوامل کلان و همچنین خصوصیات بانک ها این مطالبات را متاثر می کنند. یافته های مطالعه نشان می دهد عوامل و شرایط اقتصادی شامل GDP، بیکاری، نرخ بهره و بدهی عمومی در کنار کیفیت مدیریت بانکی، مهم ترین دلایل توضیح دهنده مطالبات می باشند.

متغیرها و فرضیه های پژوهش

متغیرهای پژوهش عبارتند از معدل موجودی شش ماهه حساب جاری، داشتن چک برگشتی، زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، سابقه اعتباری مشتری، نوع وثیقه آرایه شده، حجم گردش بستانکار حساب جاری، مبلغ تسهیلات و نسبت مبلغ تسهیلات به معدل

¹ - Messai & Jouini

² - Ahmad & Taqadus

³ - Louzis & et al

موجودی طبق مطالعات پیشین متغیرهای مستقل بوده و مطالبات معوق متغیر وابسته پژوهش را تشکیل می دهند. با در نظر گرفتن متغیرهای پژوهش و همچنین مطالعات اولیه پژوهشگر فرضیه های پژوهش برای مطالعه و آزمون به صورت زیر ارائه می شود:

- معدل موجودی شش ماهه حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- داشتن چک برگشتی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- سابقه افتتاح حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- زمینه فعالیت تولیدی متقاضی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- سابقه اعتباری مشتری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- نوع وثیقه ارایه شده بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- حجم گردش بستانکار حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- مبلغ تسهیلات بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.
- نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.

روش پژوهش و سنجش متغیرها

پژوهش بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت و روش از نوع توصیفی علی است. جامعه آماری پژوهش کلیه پرونده های مطالبات معوق در شعب بانک صادرات استان قم (۳۱ شعبه) در دامنه زمانی ۱۳۸۹-۱۳۹۴ می باشد. بر اساس اطلاعات موجود در شعب بانک صادرات استان قم طی دوره زمانی فوق پرونده های مطالبات معوق مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به بررسی ۳۱ شعبه بانک تعداد نمونه، به ازای هر شعبه ۳ پرونده یعنی در مجموع ۹۳ مشاهده به صورت تصادفی می باشد.

در جمع آوری داده های پژوهش از دو روش کتابخانه ای و میدانی (اسناد کاوی) استفاده شده است. در خصوص جمع آوری اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق از روش های کتابخانه ای (کتب، مجلات، پایان نامه ها و طرح های پژوهشی) و در خصوص جمع آوری اطلاعات برای تایید یا رد فرضیه های پژوهش از روش اسنادکاوی (بررسی پرونده های تسهیلات اعتباری) استفاده شده است.

مدل آماری که در این پژوهش به کار برده شده، مدل رگرسیون است که برای مشخص کردن تاثیر عوامل در کنار دیگر عوامل به کار برده می شود. داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار **Excel** محاسبه و با نرم افزار **Eviews** مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. برای بررسی و برآورد مدل کلی از تحلیل پانلی^۴ استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش به علت نوع ماهیت داده ها است زیرا در تحلیل پانلی، داده ها به صورت مقطعی- زمانی گردآوری شده اند. در تحلیل پانلی می توان کمبودهایی را که در هر یک از مدل های سری زمانی و داده های مقطعی وجود دارد، کاهش داد. مشکلات مدل های سری زمانی معمولاً "مشکل خود همبستگی می باشد و در آمارهای مقطعی مشکل واریانس ناهمسانی وجود دارد. در پنل با تلفیق این دو گروه اطلاعات با افزایش تعداد مشاهدات و درجه آزادی مشکل همراستایی^۵ بین متغیرهای توضیحی کمتر می شود و کارایی تخمین اقتصادسنجی افزایش می یابد. برای آزمون فرضیه، ابتدا با استفاده از آزمون چاو، درستی ادغام داده ها مورد آزمون قرار گرفته و سپس بر اساس نتایج آزمون هاسمن، نوع روش آزمون (اثرات ثابت یا اثرات تصادفی) تعیین گردیده و با توجه به نوع روش، نسبت به برآورد مدل اقدام می گردد.

تجزیه و تحلیل داده ها

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش که با استفاده از داده های ۳۱ شعبه بانک صادرات استان قم، دریافت شده اند، شامل تعداد مشاهدات، میانگین، انحراف معیار، ضریب چولگی و ضریب کشیدگی است که در جدول ۱ ارائه گردیده است. با در نظر گرفتن ضریب چولگی انواع متغیرها، مشخص می شود که توزیع متغیرهای تحقیق نشان می دهد که توزیع جامعه متقارن بوده و توزیع متغیرهای پژوهش نرمال می باشد. همچنین با توجه به ضریب

^۴ -Panel Analysis

^۵ -Cross section-time series

^۶ - Co linearity

کشیدگی که نشان دهنده ی میزان پراکندگی داده های مشاهده شده پیرامون میانگین داده ها است، میزان کشیدگی متغیرهای تحقیق به این معنی است که پراکندگی داده های مزبور به این متغیرها بیشتر از توزیع نرمال می باشد.

جدول (۱) آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

شرح	مطالبات معوق	داشتن چک برگشتی	معدل موجودی شش ماهه	افتتاح حساب جاری	فعالیت تولیدی	سابقه اعتباری مشتری	نوع وثیقه چک	حجم گردش بستانکار حساب جاری	مبلغ تسهیلات	مبلغ تسهیلات به معدل موجودی
میانگین	۳۷۱۸۸۴۶,۰	۷۴۹,۹	۷۴۹,۹	۴۴۹۶,۳	۷۱۷,۷	۲,۹	۱۰۵۰,۲	۶۷۰۵۱۵۴,۰	۲۱۷۶۱۵۳۸	۶,۲
میان	۳۷۰۰۰۰۰,۰	۷۷۱,۵	۷۷۱,۵	۴۷۰۴,۰	۷۱۹,۰	۳,۰	۱۰۴۸,۵	۶۸۲۰۵۲۲,۰	۲۲۸۰۰۰۰۰	۵,۶
ماکزیمم	۵۲۰۰۰۰۰,۰	۹۸۶,۰	۹۸۶,۰	۶۲۶۴,۰	۱۲۲۱,۰	۴,۰	۱۵۱۴,۰	۹۱۳۸۷۰۱,۰	۳۰۶۰۰۰۰۰	۱۲,۲
مینیمم	۲۰۶۰۰۰۰,۰	۵۴۸,۰	۵۴۸,۰	۲۵۴۴,۰	۷۵,۰	۲,۰	۵۸۷,۰	۴۰۷۱۶۶۴,۰	۱۲۰۰۰۰۰۰	۲,۹
انحراف معیار	۷۸۱۰۲۹,۱	۱۱۹,۵	۱۱۹,۵	۱۰۷۲,۰	۳۰۴,۷	۰,۸	۲۷۹,۵	۱۲۸۸۴۱۳,۰	۵۳۶۰۱۳۴,۰	۲,۴
چولگی	۰,۱-	۰,۱	۰,۱	۰,۳-	۰,۲-	۰,۲	۰,۰	۰,۲-	۰,۳-	۰,۸
کشیدگی	۲,۴	۱,۹	۱,۹	۲,۸	۲,۱	۱,۷	۱,۷	۲,۱	۲,۸	۲,۹
جارك برا	۱,۰	۲,۹	۲,۹	۱,۰	۲,۱	۴,۱	۳,۸	۲,۱	۱,۰	۶,۰
احتمال آماره جارك برا	۰,۶	۰,۲	۰,۲	۰,۶	۰,۴	۰,۱	۰,۲	۰,۴	۰,۶	۰,۰
مشاهدات	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳

منبع: محاسبات پژوهشی

برای بررسی رابطه ی خطی بین متغیرهای پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده که نتایج آزمون مذکور در جدول ۲ به تصویر کشانده شده است. همان طور که مشاهده می شود نتایج حاکی از وجود رابطه ی خطی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل مدل می باشد و همچنین بین متغیرهای مستقل مدل همبستگی وجود ندارد.

جدول (۲) جدول همبستگی

شرح	مطالبات معوق	داشتن چک برگشتی	معدل موجودی شش ماهه	افتتاح حساب جاری	فعالیت تولیدی	سابقه اعتباری مشتری	نوع وثیقه چک	حجم گردش بستانکار حساب جاری	مبلغ تسهیلات	مبلغ تسهیلات به معدل موجودی
مطالبات معوق	۱									
داشتن چک برگشتی	۰,۰۸	۱								
معدل موجودی شش ماهه	۰,۱۱	۰,۰۰	۱							
افتتاح حساب جاری	- ۰,۰۹۸	- ۰,۱۱	- ۰,۱۱	۱						
فعالیت تولیدی	۰,۰۶	۰,۰۲	۰,۰۲	- ۰,۱۲۷	۱					
سابقه اعتباری مشتری	۰,۱۱	۰,۱۸	۰,۱۸	۰,۰۴	- ۰,۰۳	۱				
نوع وثیقه چک	۰,۱۶	۰,۱۶	۰,۱۶	- ۰,۰۱۵	- ۰,۰۵	- ۰,۲۵	۱			
حجم گردش بستانکار حساب جاری	- ۰,۰۳۸	- ۰,۰۴۳	- ۰,۰۴۳	۰,۰۱	۰,۰۳	- ۰,۱۰	۰,۱۲	۱		
مبلغ تسهیلات	۰,۱۰	- ۰,۱۱	- ۰,۱۱	۱,۰۰	- ۰,۱۳	۰,۰۴	- ۰,۰۱۵	۰,۰۱	۱	
مبلغ تسهیلات به معدل موجودی	- ۰,۷۰۵	- ۰,۶۷	- ۰,۹	۰,۷۵	- ۰,۰۷	- ۰,۰۴	- ۰,۰۸۸	۰,۰۴	۰,۷۵	۱

منبع: محاسبات پژوهش

در این مطالعه از یک الگوی رگرسیونی برای بیان ارتباط بین عوامل موثر بر مطالبات معوق صادرات استان قم پرداخته شد برای این منظور الگوی رگرسیونی زیر برآورد می گردد.

$$\text{moavaqe} = \beta_1\text{cheak} + \beta_2\text{mean} + \beta_3\text{eftetah} + \beta_4\text{tolidi} + \beta_5\text{etebat} + \beta_6\text{vasiqe} + \beta_7\text{bestankar} + \beta_8\text{mablaqe tashilat} + \beta_9\text{nesbat} + \epsilon$$

که منظور از:

cheak = چک برگشتی

mean = معدل موجودی شش ماهه

eftetah = افتتاح حساب

tolidi = فعالیت تولیدی

etebat = سابقه اعتبار مشتری

vasiqe = نوع وثیقه چک

bestankar = حجم گردش بستانکار حساب جاری

mablaqe tashilat = مبلغ تسهیلات

nesbat = مبلغ تسهیلات به معدل موجودی

قبل از تخمین برای انتخاب بین روش داده های ترکیبی یا مقطعی از آزمون **f** لیمر استفاده می شود.

جدول ۳) آزمون لیمر و هاسمن

احتمال	درجه آزادی	آماره	شرح	آزمون لیمر
۰	(۹۳ و ۳۱۰)	۲۸,۹۹	آماره F	
۰	۹۳	۳۱۲۲,۰۸	آماره خی دو	آزمون هاسمن
احتمال	درجه آزادی	آماره	شرح	
۰,۰۰۰۵	۸	۲۲,۲۴	هاسمن	

منبع: محاسبات پژوهش

در آزمون **f** لیمر پذیرش فرض صفر به معنای چیدن داده ها به روش مقطعی و رد آن چیدمان داده ها به روش ترکیبی (تابلویی) است. نتیجه این آزمون در جدول ۳ ارائه شده است. بنابراین بدلیل این که میزان احتمال آماره لیمر کمتر از ۰/۰۵ بوده است، فرض صفر آزمون لیمر مبنی بر کاربرد داده های مقطعی رد می شود لذا از الگوی رگرسیونی پانل دیتا استفاده شد. به همین دلیل پس از تایید برآورد الگوی تحقیق به روش پانل دیتا از آزمون هاسمن استفاده می شود. برآورد آزمون نیز با آماره ۲۲/۲ و با احتمال کمتر از ۰/۰۵ برآورد مدل به روش اثرات تصادفی را مورد تایید قرار داده است. برآورد الگوی رگرسیونی پانل دیتا در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴) تخمین الگوی پژوهش

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
داشتن چک برگشتی	۰,۰۱۴	۰,۰۰۶	۲,۵۰۰	۰,۰۱۶
معدل موجودی شش ماهه	- ۰,۱۱	۰,۰۴۷	- ۲,۴۹	۰,۰۱۷
افتتاح حساب جاری	- ۰,۶۸	۰,۰۳۷	- ۱۸,۶۰	۰,۰۰۰
فعالیت تولیدی	۰,۰۰۱	۰,۰۰۳	۰,۳۲۵	۰,۷۴۶
سابقه اعتباری مشتری	- ۰,۰۱۶	۰,۰۰۹	- ۱,۹۵	۰,۰۵۷
نوع وثیقه چک	۰,۰۰۳	۰,۰۰۲	۱,۵۱۶	۰,۱۳۷
حجم گردش بستانکار حساب جاری	- ۰,۰۰۷	۰,۰۰۹	- ۰,۷۷۰۵۷	۰,۴۴۵
مبلغ تسهیلات	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۱,۷۳۶	۰,۰۹۰
مبلغ تسهیلات به معدل موجودی	۰,۰۵۲	۰,۰۰۲	۲۱,۸۹۸	۰,۰۰۰
عرض از مبداء	۷,۴۳۴	۰,۴۹۳	۱۵,۰۶۹	۰,۰۰۰
ضریب تعیین			۰,۸۹	

۰,۸۸	ضریب تعیین تعدیل یافته
۲۸۹۲۹	آماره F
۰,۰۰	احتمال F
۲,۱۸	دوربین واتسون
۰,۲۲	آماره نرمال
۰,۸۹	احتمال آماره نرمال

منبع: محاسبات پژوهش

بررسی اعتبار باقیمانده ها

۱. **خود همبستگی:** برای بررسی خود همبستگی مدل از آماره دوربین واتسون استفاده می شود. در صورتی که میزان این آماره در فاصله ی $1/5$ الی $2/5$ قرار بگیرد فرض وجود خود همبستگی بین جملات باقیمانده رد می شود. در این پژوهش میزان آماره دوربین واتسون $2/18$ بوده است که نشان دهنده ی عدم خود همبستگی بوده است. بنابراین در جملات باقیمانده ی این الگوی رگرسیونی خودهمبستگی وجود ندارد.

۲. **نرمال بودن باقیمانده ها:** از آنجا که باقیمانده های الگو ترکیب خطی از متغیر وابسته هستند و از طرف دیگر توزیع نرمال خاصیت خطی بودن دارد، لذا می توان به منظور آزمون نرمال بودن باقیمانده ها نرمال بودن متغیر وابسته الگو یعنی مقیاس همزمانی را بررسی کرد. این فرض با استفاده از آماره کولموگراف اسمیرنوف آزمون می شود. سطح معناداری با احتمال $0/22$ تقریباً بیشتر از $0/89$ است لذا فرض صفر آزمون مبنی بر نرمال بودن توزیع متغیر مقیاس همزمانی و به همراه نرمال بودن توزیع باقیمانده ها قابل پذیرش است.

بررسی اعتبار قدرت الگو

۱. **آماره F فیشر:** برای پذیرش برقراری فرض معناداری کل مدل یا به عبارت دیگر وجود رابطه ی خطی معنادار میان متغیرهای مستقل و وابسته از آزمون فیشر استفاده می شود. فرض صفر این آزمون عدم وجود رابطه ی خطی بین متغیرهای مستقل و وابسته را نشان می دهد. نتایج جدول با سطح معناداری صفر بیانگر رد فرض صفر با اطمینان ۹۹ درصد است، به عبارت دیگر به طور کلی رابطه خطی معنادار بین متغیرهای مستقل و وابسته وجود دارد و الگو از اعتبار لازم برای تحلیل نتایج برخوردار است.

۲. **ضریب تعیین:** میزان ضریب تعیین بیانگر درصدی از تغییرات متغیر وابسته است که توسط متغیرهای مستقل الگو توضیح داده می شود. در این الگو ضریب تعیین تقریباً $0/89$ است بدین معنا که متغیر مستقل ۸۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح می دهد. لذا الگو از قدرت لازم برای تفسیر نتایج برخوردار است.

۳. **ضریب تعیین تعدیل شده:** به طور کلی افزایش متغیرهای مستقل میزان ضریب تعیین را افزایش می دهد. ضریب تعیین تعدیل یافته با تعدیل اثر افزایش میزان متغیرهای مستقل را بیان می کند. میزان آماره در پژوهش حاضر به میزان $0/88$ بوده است. یعنی متغیرهای مدل ۸۸ درصد قدرت توضیح دهنده ی متغیر وابسته را دارا می باشند.

نتایج حاصل از آزمون ها

نتایج پژوهش نشان دهنده ی این است که متغیر چک برگشتی تاثیر مثبت و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوری که یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/014$ واحد افزایش می دهد.

نتایج پژوهش نشان دهنده ی این است که متغیر معدل موجودی شش ماهه تاثیر منفی و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوری که یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/11$ واحد کاهش می دهد.

متغیر افتتاح حساب جاری تاثیر منفی و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوری که یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/68$ واحد کاهش می دهد.

متغیر فعالیت تولیدی تاثیر معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات ندارد. متغیر سابقه اعتباری مشتری تاثیر معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات ندارد.

متغیر نوع وثیقه چک تاثیر مثبت و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوری که یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/003$ واحد افزایش می دهد.

متغیر حجم گردش بستانکار حساب جاری تاثیر معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات ندارد.

متغیر مبلغ تسهیلات تاثیر مثبت و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوریکه یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/01$ واحد افزایش می دهد.

متغیر مبلغ تسهیلات به معدل موجودی تاثیر مثبت و معنادار بر مطالبات معوق در بانک صادرات دارد به طوری که یک واحد افزایش در این متغیر مطالبات معوق در بانک صادرات را به میزان $0/05$ واحد افزایش می دهد.

خلاصه یافته های حاصل آزمون فرضیه های پژوهش در جدول ۵ آورده شده است.

جدول (۵) نتیجه آزمون فرضیه ها

شماره فرضیه	عنوان فرضیه	نتیجه
فرضیه اول	معدل موجودی شش ماهه حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید
فرضیه دوم	داشتن چک برگشتی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید
فرضیه سوم	سابقه افتتاح حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید
فرضیه چهارم	زمینه فعالیت تولیدی متقاضی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	عدم تایید
فرضیه پنجم	سابقه اعتباری مشتری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید
فرضیه ششم	نوع وثیقه ارائه شده بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	عدم تایید
فرضیه هفتم	حجم گردش بستانکار حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	عدم تایید
فرضیه هشتم	مبلغ تسهیلات بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید
فرضیه نهم	نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد.	تایید

پیشنهادهای پژوهش

پژوهش حاضر در خصوص بررسی عوامل موثر بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم و راهکارهای کاهش آن انجام پذیرفت. از دلایل مطرح شدن این موضوع برای محقق وجود اهمیت و ضرورت بسیار بالا در زمینه وصول مطالبات برای سیستم بانکی در سال های اخیر می باشد. بانک ها برای انجام فعالیت های پولی و مالی خود در جامعه سیاست ها و برنامه هایی را در پیش می گیرند که گاهی می تواند مفید فایده بوده و در مواقعی مشکلات و مسائلی را بوجود آورند.

یافته های پژوهش نشان می دهد معدل موجودی شش ماهه حساب جاری، داشتن چک برگشتی، سابقه افتتاح حساب جاری، سابقه اعتباری مشتری، مبلغ تسهیلات و نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر دارد. زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، نوع وثیقه ارائه شده و حجم گردش بستانکار حساب جاری بر مطالبات معوق در بانک صادرات استان قم تاثیر ندارد. به طور کلی این یافته همراستا با مطالعات پیشین بوده و نتایج آن ها را تایید می کند. جهت تشریح و مقایسه یافته های این مطالعه با مطالعات پیشین در این قسمت به برخی از پژوهش ها اشاره می گردد.

نتایج محمدزاده و همکاران (۱۳۹۳) نشان می دهد که هر چه قدرت ناظران بیشتر باشد سطح مطالبات معوق کاهش می یابد. نتایج از این دیدگاه که شاخص های اثر متقابل نظارت بانکی و نسبت بازدهی به دارایی، ثبات سیاسی و ریسک سیستم بانکی می توانند مطالبات

معوق را کاهش دهند حمایت می کنند. نتایج کردبچه و پردل نوش آبادی (۱۳۹۰) نشان می دهد که وضعیت اقتصاد کلان اثر معناداری بر مطالبات معوق در نمونه مورد بررسی داشته است. طبق مطالعه اکرامی و رهنما اسکی (۱۳۸۸) با افزایش یک واحد در متغیرهای چک برگشتی، سابقه اعتباری و نسبت مبلغ به معدل موجودی، احتمال معوق شدن تسهیلات افزایش یافته و با افزایش یک واحد در حجم گردش بستانکار حساب جاری متقاضی، احتمال معوق شدن تسهیلات کاهش می یابد. یافته های مسی و جویی (۲۰۱۳) نشان می دهد رشد تولید ناخالص داخلی و سودآوری دارایی های بانک با مطالبات معوق رابطه عکس دارد و با رشد نرخ بیکاری و نسبت ذخیره وام های سوخت شده به کل وام ها و نرخ بهره واقعی رابطه مستقیم دارد؛ یعنی با افزایش این نسبت ها مطالبات افزایش پیدا می کند. مطالعه نشان داد احمد و تقدس (۲۰۱۳)، عامل کلان اقتصادی (توسعه صادرات خارجی، تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، کاهش ارزش پول داخلی، شاخص قیمت مصرف کننده، افزایش تولیدات صنعتی، افزایش سرمایه گذاری خارجی، نرخ بیکاری و نرخ بهره) تاثیرگذار بر افزایش مطالبات معوق می باشند. یافته های لوزیس و همکاران (۲۰۱۱) نشان می دهد عوامل و شرایط اقتصادی شامل GDP، بیکاری، نرخ بهره و بدهی عمومی در کنار کیفیت مدیریت بانکی، مهم ترین دلایل توضیح دهنده مطالبات می باشند. با بررسی نتایج مطالعات فوق باید اذعان داشت که متغیرهای متعددی بر مطالبات معوق تاثیرگذار می باشند که در مطالعات گوناگون به آن ها اشاره شده است. بنابراین به نظر می رسد در بسیاری از موارد فعالیت های پیشگیرانه بانک در خصوص عوامل فوق می تواند کاهش مطالبات معوق را به دنبال داشته باشد. البته تایید نشدن متغیرهای زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، نوع وثیقه ارایه شده و حجم گردش بستانکار حساب جاری را می توان ناشی از دلایل گوناگون من جمله وجود عوامل مداخله گر و نوع محاسبه این متغیرها و متفاوت بودن جامعه آماری نسبت به مطالعات پیشین اشاره کرد.

با توجه به یافته ها و نتایج حاصل از آزمون های آماری و سایر یافته های پژوهش برای بانک صادرات موارد زیر پیشنهاد می شود :

- با توجه به تایید فرضیه اول پژوهش؛ پیشنهاد می شود در اعطای تسهیلات بانکی به میانگین های موجودی حساب مشتری در گذشته توجه شده و در این خصوص استانداردهای مشخصی از طریق کمیته های متشکل از کارشناسان بانکی و صاحب نظران حوزه اقتصاد مالی تدوین و بکار گرفته شود .
- با توجه به تایید فرضیه دوم پژوهش؛ توصیه می شود بانک صادرات در اعطای تسهیلات بانکی مشتریان خود را به دسته های گوناگون خوش حساب و بد حساب دسته بندی کرده و از طریق پایگاه های اطلاعاتی نظام بانکی در ارائه خدمات به مشتریان بد حساب سختگیرانه عمل نماید.
- با توجه به تایید فرضیه سوم پژوهش؛ به روسای شعب بانک صادرات توصیه می شود برای ارائه خدمات بانکی من جمله اعطای تسهیلات مشتریان دارای حساب های جاری فعال را در اولویت قرار دهند.
- با توجه به عدم تایید فرضیه چهارم پژوهش؛ توصیه می شود در راستای تحکیم اقتصاد مقاومتی، تسهیلات بانکی در بانک صادرات به فعالیت های تولیدی پایدار داخلی اختصاص یافته و در این رابطه کار گروه تشخیصی فعالیت ها با عضویت کارشناسان ذی ربط تشکیل گردد و از صرفا جنبه صوری و ظاهری بودن این مساله جلوگیری شود.
- با توجه به تایید فرضیه پنجم پژوهش؛ توصیه می شود در وصول مطالبات بانکی درک واضح از شرایط و وضعیت مطالبات در مقاطع زمانی گوناگون صورت پذیرد و صرفا به روش های سنتی و ارجاع به سیستم قضائی اکتفا نگردد و در این زمینه می توان از روش های ابتکاری متناسب با وضعیت مشتری که در چارچوب قوانین می باشد نیز بهره گرفت.
- با توجه به عدم تایید فرضیه ششم پژوهش؛ پیشنهاد می گردد برای تضمین وصول مطالبات به مسائل اعتباری مشتری بیشتر توجه شده و صرفا وجود وثیقه های ارائه شده ملاک اعتبارسنجی و قبول تعهدات بانکی برای بانک صادرات قرار نگیرد.
- با توجه به عدم تایید فرضیه هفتم پژوهش؛ توصیه می شود در وصول مطالبات بانکی از سیاست گذاری و برنامه ریزی های مناسب در هنگام اعطای تسهیلات بهره گرفته شود و مسائل ساده و پیش پا افتاده همچون حجم گردش حساب موجب تصمیمات غلط نشود و قبل از بوجود آمدن مشکلات و مسائل در این زمینه برای آن چاره جویی گردد.
- با توجه به تایید فرضیه هشتم پژوهش؛ پیشنهاد می شود برای سنجش شاخص های گوناگون واگذاری اعتبارات بانکی، تسهیلات اعتباری در سطوح مختلف دسته بندی گردد تا متناسب با میزان مبلغ سطح شاخص های اعتبارسنجی (همچون نوع وثیقه، ضامن، گردش حساب، سابقه مشتری و ...) تغییر کند.
- با توجه به تایید فرضیه نهم پژوهش؛ پیشنهاد می گردد برای واگذاری تسهیلات با مبالغ بالا اعتبار سنجی مشتری در نظام بانکی و گردش حساب و مبالغ موجود حساب وی در سایر بانک ها نیز به عنوان معیار تعیین کننده در نظر گرفته شود.

منابع و مراجع

- [۱] احمدیان، اعظم. و داوودی، آزاده. (۱۳۹۱). اثر نظارت بانکی بر کاهش مطالبات معوق، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال پنجم، شماره دوازدهم، صص ۱۱۷-۱۲۷.
- [۲] اکرامی، محمود. و رهنما اسکی، آزاده. (۱۳۸۸). بررسی عوامل موثر در مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک، مجله پژوهش های اقتصادی ویژه نامه بانک، شماره ششم، صص ۱۹۵-۲۱۶.
- [۳] تقی نتاج، غلامحسن. و نجف پورکردی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). بررسی و تحلیل علل افزایش مطالبات معوق بانک نمونه و راه کارهای پیشگیری و کاهش آن، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۱۷، صص ۱-۱۹.
- [۴] حیدری، هادی؛ زواریان، زهرا. و نوربخش، ایمان. (۱۳۹۰). بررسی اثر شاخص های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک ها، فصلنامه پژوهش های اقتصادی، سال یازدهم، شماره اول، صص ۴۳-۶۵.
- [۵] رهنمای رودپشتی، فریدون؛ محمد پور زرنندی، محمد ابراهیم. و بحری ثالث، جمال. (۱۳۹۱). ارزیابی توان شاخص های مبتنی بر تئوری محدودیت ها در تبیین آثار نرخ مطالبات معوق بانک ها، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال دهم، شماره ۳۵، صص ۱۰۷-۱۳۶.
- [۶] رستمیان، فروغ. و طبسی، داود. (۱۳۹۱). بررسی موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک های تجاری مناطق آزاد تجاری-صنعتی (مورد مطالعه: شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش)، پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، صص ۱۷۳-۱۹۴.
- [۷] سعیدی کلیشمی، اعظم. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل مطالبات معوق شبکه بانکی استان گیلان طی سال های (۱۳۹۲-۱۳۹۱): چالش ها و راهکارها، مجله اقتصادی، سال چهاردهم، شماره های ۱۱ و ۱۲، صص ۵۹-۷۶.
- [۸] صفرپور، سحر. (۱۳۹۰). ارزیابی تاثیر نرخ سود بانکی بر نوسانات مطالبات معوق شبکه بانکی کشور، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد گرایش علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده اقتصاد و حسابداری، تهران.
- [۹] فاضلیان، سید محسن؛ پرویزیان، کوروش. و ذاکرنیا، احسان. (۱۳۹۳). شناسایی و اولویت بندی عوامل سیستماتیک و غیر سیستماتیک موثر بر افزایش مطالبات معوق در نظام بانکداری بدون ربای ایران مطالعه موردی: بانک سپه، دوفصلنامه علمی-پژوهش جستارهای اقتصادی ایران، دوره ۱۱، شماره ۲۲، صص ۹-۴۳.
- [۱۰] کردبچه، حمید. و پردل نوش آبادی، لیلا. (۱۳۹۰). تبیین عوامل موثر بر مطالبات معوق در صنعت بانکداری ایران، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، سال شانزدهم، شماره ۴۹، صص ۱۱۷-۱۵۰.
- [۱۱] محمدزاده، امیر؛ عطائی، محمد. و سلیمی، حسین. (۱۳۹۳). شناسایی و اولویت بندی موانع وصول مطالبات معوق بانکی با استفاده از مدل ترکیبی دیمتل شبکه ای و ویکور، فصلنامه مدیریت توسعه و تحول، شماره ۱۶، صص ۱۵-۲۶.
- [12] Ahmad, F. & Bashir, T.(2013). Explanatory power of macroeconomic variables as determinants of non-performing loans: evidence from Pakistan, World Applied Sciences Journal, 22(2), PP. 243-255.
- [13] Louzis, D. P.; Vouldis, A. T. & Vasilios, L. M.(2011). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A Comparative Study of Mortgage, Business and Consumer Loan Portfolios, Journal of Banking & Finance, Vol. 36, I. 4, PP. 1012-1027.
- [14] Messai, A. S. & Jouini, F.(2013). Micro and macro determinants of non-performing loans, International Journal of Economics and Financial Issues, 3 (4), PP.852-860.